

WIADOMOŚCI DIECEZJALNE SIEDLECKIE

ORGAN URZĘDOWY KURII DIECEZJALNEJ

Rok LXXIX

Listopad-Grudzień 2010

Nr 11-12



ADRES REDAKCJI i ADMINISTRACJI

KURIA DIECEZJALNA - 08-100 SIEDLCE - PIŁSUDSKIEGO 62

TELEFON (025) 640-70-56; FAX (025) 644-87-44

WWW.DIECEZJA.SIEDLCE.PL

WYDAWNICTWO DIECEZJI SIEDLECKIEJ „UNITAS”

08-110 SIEDLCE - SZKOLNA 22, TELEFON (025) 632-27-66

WIECZÓR CHWAŁY W SIEDLCACH

/29.12.2010/

Akademicka Grupa Ewangelizacyjna zaprasza na ostatni w tym roku Wieczór Chwały, który odbędzie się w czwartek o 19.00 w sali wielofunkcyjnej KLO przy kościele św. Józefa

DODATEK

Ks. Sławomir Bylina

Instytut Teologiczny w Siedlcach

DZIAŁALNOŚĆ RUCHÓW I STOWARZYSZEŃ KATOLICKICH W DIECEZJI PODLASKIEJ¹ W LATACH 1918 – 1939

Okres dwudziestolecia międzywojennego to czas budowania ujednoczonej państwowości oraz powrót do struktur Kościoła katolickiego także na terenie Diecezji Podlaskiej². Istotnym elementem właściwego rozwoju diecezji w latach 1918-1939 były ruchy i stowarzyszenia, które budowały więź oraz tworzyły relacje duchownych z wiernymi. Były to ruchy i stowarzyszenia po części kontynuujące wcześniej założone wspólnoty, ale były i takie które powstały po I wojnie światowej. Grupy te posiadały własny cel i założenia, zrzeszały się aby pomóc sobie i drugiemu człowiekowi³.

¹ W celu ujednoczenia nazwy diecezji w artykule użyto pojęcie Diecezji Podlaskiej, która od 1918 r. nosiła miano Diecezji Janowskiej czyli Podlaskiej, natomiast od 1924 r. określana była jako Diecezja Siedlecka czyli Podlaska.

² Diecezja Podlaska została powołana w 1818 r., przez Papieża Piusa VII bullą *Ex imposita Nobis* 30 czerwca 1818 r. Na mocy bulli papieża Piusa VII *Militantis Ecclesiae* w dniu 12 sierpnia 1818 r. została włączona w skład metropolii warszawskiej a przez bezprawny ukaz cara Aleksandra II dnia 22 maja 1867 r. zostaje skasowana i przyłączona do Diecezji Lubelskiej do 24 września 1918 r., kiedy to papież Benedykt XV wskrzesił Diecezję Janowską czyli Podlaską. Pierwszym biskupem nowej Diecezji został Henryk Przeździecki. Pomocnikiem bp Przeździeckiego został nowy sufragan Diecezji Podlaskiej biskup dr Czesław Sokołowski. (Por. Aleksandrowicz, *Diecezja Siedlecka czyli Podlaska. W 150 rocznicę erekcji (1818 – 1968). Przyczynki i materiały do dziejów Diecezji Siedleckiej czyli Podlaskiej*, Siedlce 1971, s. 75; L. Balicki, *Dzieje gospodarcze diecezji siedleckiej 1918 – 1939*, Lublin 1991, s. 7; B. Błoński, *Rys historyczny Diecezji Siedleckiej*, w: *Biskup Ignacy Świrski (1885 – 1968) osoba i dzieło*, Siedlce 2008, s. 9-13; S. Bylina, *Stosunki państwo a Kościół katolicki na południowym Podlasiu w latach 1918-1939*, Siedlce 2009, s. 79-96. (mps); E. Jarmoch, *Religie – Świętynie – Wyznawcy*, w: *Siedlce 1448 – 1995*, red. E. Kospath – Pawłowski, Siedlce 1996, s. 255.

³ Por. Aleksandrowicz, *Diecezja Siedlecka czyli Podlaska...*, s. 116-117, 125-126, 130-134, 245-247; I. Matejczyk, *Młodzieżowe organizacje katolickie na Podlasiu w latach 1918 – 1939*, w: *Z nieznannej przeszłości Białej i Podlasia*, red. T. Wasilewski, T. Krawczak, Biała Podlaska 1990, s. 463-474.

Ks. Henryk Przeździecki⁴ jako biskup Diecezji Podlaskiej w latach 1918-1939 zachęcał do tworzenia ruchów i stowarzyszeń. Na Konferencji Księży Dziekanów polecił, aby do 1 lipca 1920 r. powstały stowarzyszenia młodzieżowe, robotników i kobiet. 1 września każdy dziekan miał złożyć dekanalne sprawozdanie z istniejących stowarzyszeń⁵. Kwestie prawne istnienia stowarzyszeń normowały dokumenty państwowe, choć oficjalne rozporządzenie wydano dopiero w 1932 r. Konstytucja marcowa przyznawała wyznaniu rzymsko – katolickiemu naczelną rolę w państwie pomiędzy innymi wyznaniem. Konstytucja dawała gwarancję Kościołowi kierowanie się własnymi prawami, podobne ustalenia zawarte były w Konkordacie czy Konstytucji kwietniowej. Dokumenty te zapewniały autonomię Kościoła i swobodny rozwój stowarzyszeń świeckich regulowanych poprzez inne akta⁶.

Interesującym dokumentem był list ks. Stanisława Ławickiego, który stwierdzał, że każde nowo powstałe stowarzyszenie powinno posiadać swój „Patronat” składający się z przynajmniej 6 osób pełnoletnich. Patronat taki tworzy „Oddział lokalny Zrzeszenia Patronatów Młodzieży”. Nosi nazwę „Stowarzyszenia” i zachowuje Regulamin Ogólnopolskiej Centrali Młodzieży w Poznaniu „Zjednoczenie”. Każdy Oddział Zrzeszenia musiał

być zarejestrowany w Warszawie, a każde Stowarzyszenie w Związku⁷. Nowo powstałe stowarzyszenia czy bractwa były zatwierdzane przez władze kościelne po uznaniu konkretnego statutu. Ostateczne regulacje prawne stowarzyszeń podpisał Prezydent RP 27 października 1932 r., który wydał rozporządzenie – prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. Nr 94, poz. 808). Gdzie mocą art. 9 wyłączono spod jego zakresu m.in. zakony i kongregacje duchowne oraz inne zrzeszenia mające wyłącznie na celu wykonywanie kultu religijnego prawnie uznanych Kościołów i związków religijnych⁸. W okresie dwudziestolecia międzywojennego „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” wydały następujące statuty⁹: Bractwa Najświętszego Sakramentu¹⁰, Bractwa Nauki Chrześcijańskiej¹¹, Bractwa p. w. św. Anny¹², Bractwa Różańca Najświętszej Maryi Panny oraz Najświętszego Imienia Jezus¹³, Bractwa Szkaplerza Karmelitańskiego Najświętszej Maryi Panny¹⁴, Sodalicii Pracownic Katolickich „Jedność”¹⁵, Stowarzyszenia „Opieka Polska nad Rodakami na Obczyźnie”¹⁶, Akcji Katolickiej¹⁷, Katolickiego Związku Instytucji i Zakładów Wychowawczych, Opiekuńczych i Dobroczynnych Diecezji Siedleckiej czyli Podlaskiej „Caritas”¹⁸, Katolickiego Stowarzyszenia

⁴ Literatura na temat Biskupa H. Przeździeckiego: Archiwum Diecezjalne Siedleckie, (dalej ADS), Akta osobowe J. E. Ks. Biskupa ordynariusza Siedleckiego czyli Podlaskiego dra Henryka Przeździeckiego, Lit. P, Dział I, nr porz. 27, t. I; B. Błoński, *Biskup Henryk Przeździecki – pierwszy ordynariusz wskrzeszonej diecezji siedleckiej czyli podlaskiej*, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie”, (dalej „WDP”), 1989, nr 4-5, s. 156-163; S. Bylina, *Postawa biskupa Henryka Przeździeckiego wobec zagadnień życia politycznego (1918-1939)*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny”, Biała Podlaska 2010, nr 2, s. 28-35; J. M. Cygan OFM Cap, *Książd biskup dr Henryk Przeździecki wobec najazdu bolszewickiego*, „Studia Podlaskie”, Siedlce 1999, nr 2; Cennym źródłem badań są H. Przeździecki, *Listy pasterskie i przemówienia 1918 – 1928*, Poznań 1928; H. Przeździecki *Listy pasterskie i przemówienia 1928 – 1938*, Siedlce 1938. Akta pozostałe po biskupie H. Przeździeckim nazwane jako „Akta prywatne bp. H. Przeździeckiego” znajdują się w Archiwum diecezjalnym w Siedlcach.

⁵ Por. *Protokół VI Konferencji Dziekanów Diecezji Podlaskiej dn. 22.01.1920 r. w Siedlcach pod przewodnictwem J.E. Biskupa Podlaskiego*, w: WDP, 1920, nr 2, s. 50.

⁶ Por. K. Jeżyna, *Akcja Katolicka w II Rzeczypospolitej*, Lublin 1996, s. 17; A. Szewczak, *Akcja Katolicka Diecezji Siedleckiej. 90 – letnia tradycja udziału świeckich w lokalnym życiu Kościoła*, Siedlce 2008, s. 45-46.

⁷ Por. St. Ławicki, *Sprawa prawnego istnienia Stowarzyszenia*, „WDP”, 1926, nr 11-12, s. 371-372.

⁸ Por. P. A. Leszczyński, *Centralna Administracja Wyznaniowa II RP, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*, Warszawa 2006, s. 81.

⁹ ADS, *Statuty Bractwa*. Wzór, Lit. S, Dział III, Nr porz. 22, t. I, k. 111-114.

¹⁰ *Statut Bractwa Najświętszego Sakramentu*, „WDP” 1924, nr 11-12, s. 171-183.

¹¹ *Statut Bractwa Nauki Chrześcijańskiej*, „WDP” 1924, nr 11-12, s. 184-196.

¹² *Statut Bractwa pod wezwaniem św. Anny*, „WDP” 1924, nr 11-12, s. 197-209.

¹³ *Statut Bractwa Różańca Najświętszej Maryi Panny oraz Najświętszego Imienia Jezus*, „WDP”, 1925, nr 2-3, s. 63-82.

¹⁴ *Statut Bractwa Szkaplerza Karmelitańskiego Najświętszej Maryi Panny*, „WDP”, 1926, nr 1-2, s. 35-48.

¹⁵ *Statut Sodalicii Pracownic Katolickich „Jedność”*, „WDP”, 1927, nr 11-12, s. 412-429.

¹⁶ *Statut Stowarzyszenia Opieka Polska nad Rodakami na Obczyźnie*, „WDP”, 1930, nr 8, s. 281-285.

¹⁷ *Statut konstytucyjny Akcji Katolickiej w Polsce*, „WDP”, 1930, nr 9-10, s. 297-305.

¹⁸ *Statut Katolickiego Związku Instytucji i Zakładów Wychowawczych, Opiekuńczych i Dobroczynnych diecezji Siedleckiej czyli Podlaskiej „Caritas”*, „WDP”, 1931, nr 4-5, s. 150-159.

Młodzieży Męskiej¹⁹, Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej²⁰, Katolickiego Stowarzyszenia Mężów²¹, Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet²², Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo dla Oddziałów parafialnych w Diecezji Podlaskiej²³, Towarzystwa „Samopomoc duchowieństwa diecezji Siedleckiej czyli Podlaskiej”²⁴, Stowarzyszenia „Związek Rezerwistów”²⁵, Instytutu Diecezjalnego „Caritas”²⁶, Polskiego Związku Księży Abstynentów²⁷, Związku Sodalicii Mariańskich Inteligencji Żeńskiej w Polsce²⁸, Regulamin „Opieki Pogrzebowej” Trzeciego Zakonu św. Franciszka²⁹, Ustawa Kółek św. Teresy od Dzieciątka Jezus³⁰. W dobie walki o zjednoczenie Narodu Polskiego powstawały różne organizacje społeczne i wspólnoty przykościelne, które na zasadzie stowarzyszenia realizowały swoje założenia i cele w dążeniu do pomocy drugiemu człowiekowi. Poniżej przedstawiam główne ruchy i stowarzyszenia najpierw katolickie a następnie społeczne działające również na terenie Diecezji Podlaskiej w okresie międzywojennym:

Koła tercjarskie – w skali kraju były najbardziej rozwijające się. Celem Trzeciego Zakonu była osobista asceza, zamknięte rekolekcje, podczas których zakładano nowe stowarzyszenia tercjarskie przy parafiach. W 1936 r. liczyły 720 stowarzyszeń pod kierownictwem kapucynów, 565

¹⁹ Statut Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej, „WDP”, 1934, nr 8-9, s. 200-209.

²⁰ Statut Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej, „WDP”, 1934, nr 8-9, s. 210-219.

²¹ Statut Katolickiego Stowarzyszenia Mężów, „WDP”, 1934, nr 8-9, s. 220-229.

²² Statut Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet, „WDP”, 1934, nr 8-9, s. 230-240.

²³ Statut Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo dla Oddziałów parafialnych w diecezji podlaskiej, „WDP”, 1934, nr 8-9, s. 241-245.

²⁴ Statut Towarzystwa „Samopomoc duchowieństwa diecezji Siedleckiej czyli Podlaskiej”, „WDP”, 1934, nr 8-9, s. 246-250.

²⁵ Statut Stowarzyszenia „Związek Rezerwistów”, „WDP”, 1937, nr 1-2, s. 51-64.

²⁶ Statut Instytutu Diecezjalnego „Caritas”, „WDP”, 1937, nr 3-5, s. 114-122.

²⁷ Statut Polskiego Związku Księży Abstynentów, „WDP”, 1937, nr 3-5, s. 129-139.

²⁸ Statut Związku Sodalicii Mariańskich Inteligencji Żeńskiej w Polsce, „WDP”, 1938, nr 1-2, s. 54-59.

²⁹ Regulamin „Opieki Pogrzebowej” Trzeciego Zakonu św. Franciszka, „WDP”, 1928, nr 3, s. 70-79.

³⁰ Ustawa Kółek św. Teresy od Dzieciątka Jezus, „WDP”, 1928, nr 9,10,11, s. 317-323.

bernardynów, 420 reformatów, 213 franciszkanów śląskich, 76 franciszkanów konwentualnych³¹.

Koła Żywego Różańca – zatwierdzone zostały konstytucją Piusa IX w 1877 r. Jest to stowarzyszenie religijne, które ma na celu propagowanie modlitwy różańcowej. Na terenie kraju były bardzo licznie reprezentowane, niestety nie ma na ten temat konkretnych danych³².

Apostolstwo Modlitwy – zrzeszenie katolickie powstało w drugiej połowie XIX w. prowadzone pod kierownictwem zakonu jezuitów. Szerzyło kult Najświętszego Serca Pana Jezusa. Zorganizowanego wokół Eucharystii. Rozkwit Apostolstwa Modlitwy przypadł na lata międzywojenne. W 1938 r. liczyło w Polsce 2550 ognisk zrzeszających ponad 750 tys. członków³³. W Diecezji Podlaskiej w 1928 r. funkcjonowało w 28 parafiach i zrzeszało 6698 osób³⁴.

Apostolstwo Chorych – pobożny związek założony w 1925 r. przez ks. Willenborga w Bloemendaal w diecezji Haarlem w Holandii. Celem związku było uczynić z chorych apostołów przez przyjęcie, znoszenie i ofiarowanie cierpienia za Kościół i dla zbawienia dusz. Apostolstwo liczyło 30 tys. członków w Holandii, Anglii, Francji, Belgii, Niemczech, Stanach Zjednoczonych Ameryki. W Polsce liczy po kilkaset członków w Lublinie, Poznaniu i Lwowie³⁵.

Krucjata Eucharystyczna – związana z Apostolatem Modlitwy. Powstała we Francji podczas I wojny światowej. W Polsce została powołana przez założycielkę zgromadzenia urszulanek szarych Urszulę Ledóchowską. Celem było wychowanie dzieci i młodzieży w duchu katolickim, pogłębienie życia religijnego ze szczególnym uwzględnieniem kultu Chrystusa Eucharystycznego. W 1931 r. liczyła ponad 300 kół zrzeszających ok. 20

³¹ Por. M. Pirożyński, *Zakony męskie w Polsce*, Kraków 1934, s. 19; C. Bogdański, *Organizacja i działalność III Zakonu św. Franciszka*, Kraków 1926.

³² Por. W. Piwowarski, *Formy duszpasterstwa parafialnego w Polsce odrodzonej (1918 – 1939)*, w: *Kościół w II Rzeczypospolitej*, red. Z. Zieliński, S. Wilk, Lublin 1980, s. 129-148; D. Olszewski, *Stowarzyszenia parafialne w II Rzeczypospolitej. Zarys problematyki badawczej*, w: *Kościół, Społeczeństwo, Kultura*, red. J. Droba, Lublin 2004, s. 221.

³³ Por. D. Olszewski, *Stowarzyszenia parafialne...*, s. 223; *Apostolstwo Modlitwy w teorii i praktyce*, red. J. Androsz, Kraków 1939.

³⁴ H. Przeździecki, *List pasterski*, „WDP”, 1928, nr 7-8, s. 228.

³⁵ Por. *Apostolstwo Chorych*, „WDP”, 1930, nr 8, s. 266-269.

tys. młodzieży. Na początku 1937 r. w Polsce istniało 2128 kół liczących ok. 170 tys. członków³⁶.

Rycerstwo Niepokalanej (Militia Immaculatae). Założone w 1917 r. w Rzymie przez ojca Maksymiliana Kolbego. Celem było oddziaływanie apostołskie na najszersze kręgi społeczne. W Polsce pierwsze koła Rycerstwa Niepokalanej powstały w 1919 r. w Krakowie, gdzie znajdowała się centrala do 1927 r., potem została przeniesiona do Niepokalanowa. Przed wybuchem II wojny światowej organizacja liczyła 750 tys. osób³⁷.

Sodalicje Mariańskie – sięgają XVI wieku, założone przez Towarzystwo Jezusowe. Posiadały Sodalicje młodzieży szkolnej, studenckie, inteligenckie oraz innych środowisk. W 1928 r. istniało ponad 600 sodalicji z ok. 20 tys. Członkami, a w połowie lat trzydziestych liczba wzrosła do ok. 1500 z liczbą 100 tys. sodalistów³⁸.

Konferencje św. Wincentego a Paulo – działała na polu charytatywnym. W latach trzydziestych liczyła ponad 2000 stowarzyszeń i przekraczała 10 tys. członków³⁹.

„Caritas” – prowadził działalność charytatywną i społeczną⁴⁰. W Diecezji Podlaskiej został powołany dekretem biskupa 24 marca 1931 r. jako Katolicki Związek Instytucji i Zakładów Wychowawczych, Opiekuńczych i Dobroczynnych Diecezji Siedleckiej, czyli Podlaskiej – „Caritas”⁴¹. 20 kwietnia 1937 r. Katolicki Związek Instytucji i Zakładów Wychowawczych został przekształcony w Instytut Diecezjalny „Caritas” z siedzibą w Siedlcach. „Caritas” rozdawał biednym i bezrobotnym pożywienie, odzież, opał, posiłki dla dzieci. Ogólnie np. w latach 1932-1933 wsparto 14972 osób i 407 rodzin⁴².

³⁶ Por. M. Pirożyński, S. Szczęch, *Rocznik statystyczny Kościoła katolickiego. Rok pierwszy 1937*, Lublin 1938, s. 363.

³⁷ Por. L. B. Dyczewski, *Religijno – społeczna działalność o. Maksymiliana Kolbe*, w: *Studia o ojcu Maksymilianie Kolbe*, red. J. R. Bar, Warszawa 1971, s. 197-275.

³⁸ Por. Z. Rymanówna, *Sodalicje Mariańskie w życiu Kościoła*, „Chrześcijanin w świecie”, 17, 1985, nr 6, s. 67-93; J. Rostworowski, *Przewodnik Sodalicji Mariańskich*, Kraków 1925.

³⁹ Por. J. Majak, *Chrześcijańska myśl i ruch charytatywny*, w: *Historia katolicyzmu społecznego w Polsce*, s. 509-533; B. Panek, *Z działalności charytatywnej Kościoła w latach 1918 – 1939*, „Studia Theologica Varsaviensia”, 15, 1977, nr 1, s. 189-202.

⁴⁰ Por. K. Pękała, *Caritas we współczesnej pracy duszpasterskiej*, Tarnów 1939.

⁴¹ Dekret nr 1521, „WDP”, 1931, nr 4-5, s. 150.

⁴² Por. Balicki, *Dzieje gospodarcze...*, s. 174.

Liga Katolicka – prekursor Akcji Katolickiej. Zapoczątkowana w Polsce w 1918 r. przez abpa gnieźnieńsko-poznańskiego Edmunda Dalbora. Statut i program działalności Ligi nawiązywał do treści zawartej w encyklice Leona XIII o ruchu robotniczym i chrześcijańskiej demokracji oraz do myśli o apostołstwie świeckich głoszonych przez papieża Piusa X. Celem Ligi było: 1) dobroczynność, 2) katolickie wychowanie dzieci i młodzieży, 3) kształcenie charakterów, 4) usposobienie parafian⁴³. Dbano też o obronę świętości wiary, Kościoła i chrześcijan, zarówno wiernych jak i duchownych⁴⁴. W 1928 r. na terenie Diecezji Podlaskiej Liga Katolicka istniała w 181 parafiach i liczyła 91957 osób⁴⁵.

Akcja Katolicka – według definicji papieża Piusa XI to: „udział świeckich w apostołstwie hierarchicznym Kościoła katolickiego dla obrony zasad religijnych i materialnych oraz dla rozwoju zdrowej i pożytecznej akcji społecznej pod przewodnictwem hierarchii kościelnej, niezależnie i ponad wszystkie partie polityczne celem odnowienia życia katolickiego w rodzinie i społeczeństwie”⁴⁶. Została erygowana przez Stolicę Apostolską 13 listopada 1928 r.⁴⁷. Przez cały czas była popierana przez Stolicę Apostolską i swoim rozmachem duszpasterskim i konkretnym wytycznym docierała do kolejnych

⁴³ Por. R. Turkowski, *Kościół katolicki wobec aktywizacji młodzieży wiejskiej w Diecezji Siedleckiej czyli Podlaskiej (1918 – 1939)*, w: „WDP”, 1990, nr 1-3, s. 102-103.

⁴⁴ Por. H. Przeździecki, *List pasterski*, „WDP”, 1928, nr 7-8, s. 231232.

⁴⁵ Por. ADS, *Liga Katolicka*, Lit. L, Dział III, Nr porz. 4, t. I-IV; J. Geresz, *Zarys dziejów Akcji Katolickiej w diecezji siedleckiej do 1939 r.*, Siedlce 2004, s. 1; A. Szewczak, *Akcja Katolicka Diecezji Siedleckiej...*, s. 25.

⁴⁶ Por. W. Kamiński, *Referat o Akcji Katolickiej*, „WDP”, 1933, nr 2-4, s. 92; *Referat wygłoszony do kongregacji dekanalnej dn. 16.06.1930 r. przez ks. St. Filipowicza*, „WDP”, 1930, nr 8, s. 287. Takie zdanie Pius XI poparł w Liście do Kardynała A. Bertrama. (Pius XI, *List Papieża Piusa XI do Kardynała A. Bertrama o Akcji Katolickiej*, w: „WDP”, 1929, nr 4, s. 65-68); E. Pacelli, *Stolica Apostolska o Akcji katolickiej*, w: „WDP”, 1932, nr 2, s. 60-62.

⁴⁷ Por. Archiwum Diecezjalne Siedleckie, Akta ogólne, (dalej ADS, AO), *Akcja Katolicka*, Lit. A, Dział III, Nr porz. 2e, t. I-V. A. Bertram, *W służbie ideałów Akcji Katolickiej*, Poznań 1938, s. 426.

zesz ludzi⁴⁸. W 1934 r. istniejące do tej pory organizacje katolickie związane z Akcją Katolicką podzielono na cztery:

Katolicki Związek Kobiet (KZK) z zarządem w Warszawie,

Katolicki Związek Mężczyzn (KZM) z siedzibą w Krakowie,

Katolicki Związek Młodzieży Męskiej (KZMM) z siedzibą w Poznaniu,

Katolicki Związek Młodzieży Żeńskiej (KZMŻ) z siedzibą w Poznaniu⁴⁹.

Poniżej zamieszczona tabela przedstawia poszczególne oddziały Akcji Katolickiej z wyszczególnieniem ilości oddziałów i członków w konkretnych latach:

Tabela 1. w Liczba oddziałów i członków Stowarzyszeń Akcji Katolickiej w Diecezji Siedleckiej latach 1934-1938⁵⁰.

Nazwa Stowarzyszenia	Rok Ilość oddz.	1934 Ilość czł.	Rok Ilość oddz.	1935 Ilość czł.	Rok Ilość oddz.	1936 Ilość czł.	Rok Ilość oddz.	1937 Ilość czł.	Rok Ilość oddz.	1938 Ilość czł.
KSM	4	200	45	1890	70	2800	96	4800	111	5737
KSK	11	643	51	2492	95	3800	134	7597	152	6580
KSMM	222	4189	192	3072	189	3071	203	3530	197	3163
KSMŻ	329	6360	328	3885	316	4956	331	6620	359	7244
Razem:	566	11392	616	11339	670	14527	764	22547	819	22724

Związek Harcerstwa Polskiego – zapoczątkowany ok. 1910 r. Organizacja ta wychowywała młodzież w duchu patriotycznym posługując się środkami

oddziaływania religijnego. W 1938 r. przekraczała 200 tys. harcerzy i harcerek⁵¹.

Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej – powstało z organizacji młodzieżowych. Pierwsze w 1919 r. w Poznaniu gdzie pozostała centrala. 8 czerwca 1920 r. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zatwierdziło statut Stowarzyszenia⁵². Celem jest wychowanie młodzieży na światłych i dobrych obywateli i obywaterek kraju, którzy braliby czynny udział w życiu społecznym⁵³. W 1927 r. liczba oddziałów Stowarzyszenia w Diecezji Podlaskiej wynosiła 89 męskich i 106 żeńskich. W 1929 r. powstało 248 oddziałów w tym 81 męskich i 92 żeńskie zrzeszających ok. 7200 osób. W 1932 r. Związek liczył 400 oddziałów SMP z 7500 członkami. W 1933 r. w diecezji podlaskiej było 540 oddziałów SMP, w których było 6850 osób⁵⁴.

Organizacje młodzieżowe spełniały funkcje kulturalne, narodowe, pomagały w zdobywaniu i doskonaleniu kwalifikacji zawodowych, przysposabiały do życia społecznego⁵⁵. Bp Przeździecki tak pisał do młodzieży: „Młodzież złączona w stowarzyszenia poznaje się wzajemnie, przyzwyczajają się do wspólnej pracy, uczy się wysłuchiwać zdań innych, zastanawiać się nad nimi, nabiera światłości w wypowiedaniu publicznie swoich zapatrywań, pracuje razem z liczną gromadą kochających Boga i Ojczyznę, unikających grzechu, miłujących cnotę. Pod kierunkiem światłych ludzi oświeca się, poznaje coraz lepiej naukę i potrzeby Kraju. Poznaje, że największym wrogiem człowieka to próżniactwo. Umie połączyć pracę z zabawą. Jednym słowem młodzież w stowarzyszeniach wyrabia się na prawdziwych wyznawców Chrystusa Pana, na dobre Polaki i obywateli Polski”⁵⁶. Biskup nieustannie

⁴⁸ Por. Encyklika Piusa XI o Akcji Katolickiej, w: „WDP”, 1931, nr 9, s. 295-314; W. Kamiński, Rola Asystenta Kościelnego w Akcji Katolickiej, „WDP”, 1935, nr 3-4, s. 50-52; Akcja katolicka posiadała również liczną literaturę przedmiotu: Literatura o Akcji Katolickiej, „WDP”, 1932, nr 3, s. 139-140.

⁴⁹ Por. S. Adamski, Akcja Katolicka Młodzieży, Poznań 1936, s. 3-4; K. Jeżyna, Akcja Katolicka..., s. 539.

⁵⁰ Por. L. Wilczyński, Diecezjalny Instytut Akcji Katolickiej w Siedlcach, w: Działalność Diecezjalnych Instytutów Akcji Katolickiej w Polsce w latach 1930 – 1939. Na podstawie materiałów Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu, Toruń 2003, s. 246-249, 392; A. Szewczak, Akcja Katolicka Diecezji Siedleckiej..., s. 103-105; Sprawozdanie KSM, KSZ, KSMM, KSMŻ za 1935 r., w: Akcja Katolicka, „WDP”, 1936, nr 1-2, s. 58-60; Sprawozdanie KSM, KSZ, KSMM, KSMŻ za 1936 r., w: Stan Akcji Katolickiej w diecezji, „WDP”, 1936, nr 11-12, s. 326-328.

⁵¹ Por. ADS, Duszpasterstwo Harcerskie, Lit. D, Dział III, Nr porz. 10, t. I; J. Gaj, Główne nurty ideowe ZHP w latach 1918 – 1939, Warszawa 1966; R. Grafik, Harcerstwo łukowskie w latach 1912 – 1949, Łuków 1991.

⁵² Por. Mysłek W., Kościół katolicki w Polsce w latach 1918-1939, Warszawa 1966, s. 278.

⁵³ Por. H. Przeździecki, List pasterski..., s. 231-232.

⁵⁴ Por. A. Szewczak, Akcja Katolicka Diecezji Siedleckiej..., s. 70.

⁵⁵ Por. B. Hillebrandt, Polskie organizacje młodzieżowe XIX i XX wieku. Zarys historii, Warszawa 1986; M. Jeż, O potrzebie stowarzyszeń religijnych wśród młodzieży szkolnej, „WDP”, 1920, nr 5, s. 167-168.

⁵⁶ H. Przeździecki, Do Stowarzyszeń Polskiej Młodzieży Żeńskiej, w: Listy pasterskie i przemówienia, t. 1: 1918-1928, Poznań 1928, s. 63; także: H. Przeździecki, Do ukochanych stowarzyszeń Polskiej Młodzieży Żeńskiej, „WDP”, 1920, nr 4, s. 136-138.

dbał o prawidłowy rozwój stowarzyszeń kierując słowa osobiście lub poprzez swoich kapłanów⁵⁷.

Bractwa religijne⁵⁸. Każde Bractwo w momencie zatwierdzenia posiadało swój statut, który zawierał następujące paragrafy: 1) nazwa i siedziba, 2) osobowość prawna, 3) cel związku, 4) zasady przyjęcia i funkcjonowania członków, 5) prawa i obowiązki członków, 6) władze zarządu, 7) delegaci, prezydium i moderator związku, 8) komisja kontrolująca, 9) fundusze związku, 10) zasady rozwiązywania⁵⁹. W momencie przynależenia do bractwa członkowie otrzymują odpusty, które przypisane są do różnych okoliczności. Np. w bractwie różańcowym członkowie zyskują odpusty w następujących okolicznościach: 1) w dniu wstąpienia, 2) za odmawianie różańca, 3) za udział w procesjach różańcowych, 4) za nawiedzenie kościoła lub kaplicy brackiej, 5) za nawiedzenie pięciu ołtarzy w kościele, 6) za odprawianie i słuchanie Mszy św. specjalnej o różańcu, 7) za pobożne ćwiczenie 15 sobót, 8) za nabożeństwo październikowe, 9) za obecność podczas śpiewu „Salve Regina”, 10) za rozmyślanie (modlitwę wewnętrzną) i inne ćwiczenia duchowe, 11) za nawiedzenie chorego, 12) za okazywanie pomocy zmarłym, 13) za każdy uczynek pobożny lub miłosierny, 14-18) odpusty za zmarłych członków bractw⁶⁰. Podobne łaski i odpusty wykazano dla Bractwa Trójcy Przenajświętszej i Bractwa Szkaplerza Karmelitańskiego⁶¹ oraz Bractwa Trzeźwości⁶².

⁵⁷ Por. H. Przeździecki, *Protokół I-go Zjazdu Patronów Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej z diecezji Podlaskiej*, „WDP”, 1921, nr 4-5, s. 106-110; *Dział społeczny Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej z diecezji Podlaskiej*, „WDP”, 1924, nr 2-3, s. 55-57; S. Ławicki, *Instrukcje dla Patronatów Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej*, „WDP”, 1927, nr 4, s. 153-155; T. Poloński, *Ideologia Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej*, „WDP”, 1933, nr 5-6, s. 198-202.

⁵⁸ ADS, *Instrukcje o Bractwach*, Lit. I, Dział III, Nr porz. 22, t. VIII, k. 98-110;

⁵⁹ Przykładem może być: *Statut Bractwa Najświętszego Sakramentu*, „WDP”, 1924, nr 11-12, s. 171-183.

⁶⁰ Por. *Z Komisji do Spraw Bractw i Stowarzyszeń Religijnych*, „WDP”, 1924, nr 4-5, s. 72-77.

⁶¹ Por. Tamże, s. 44-47.

⁶² Por. Tamże, s. 18-19.

Tabela 2. Bractwa Diecezji Podlaskiej w 1928 r.⁶³.

L.p.	Nazwa Bractwa	Parafie	Liczba członków
1.	Św. Trójcy	14	1294
2.	Najświętszego Sakramentu	187	18405
3.	Nauki Chrześcijańskiej	187	9229
4.	Serca Jezusowego	4	570
5.	Straży Honorowej Serca Jezusowego	7	1728
6.	Apostolstwa Modlitwy	29	6698
7.	Pięciu Ran Pańskich	1	31
8.	Różańca Świętego	188	59672
9.	Żywej Róży	150	92250
10.	Szkaplerza Karmelitańskiego	37	14422
11.	Szkaplerza Niepokalanego Poczęcia N.M.P.	3	245
12.	Aniołów Stróżów	1	320
13.	Św. Anny	13	840
14.	Św. Tekli	1	30
15.	Św. Antoniego	1	143
16.	Św. Mikołaja Biskupa	1	117
17.	Św. Jana Nepomucena	1	573
18.	Św. Izydora Oracza	2	286
19.	Św. Barbary	1	350
20.	Trzeźwości	6	2444

Jak wykazuje powyższa tabela najbardziej liczne bractwa funkcjonujące na terenie Diecezji Podlaskiej to: Bractwo Żywej Róży liczące 92250 osób, następnie Bractwo Różańca Świętego zrzeszone w największej liczbie 188 parafii gromadzące 59672 wiernych. Kolejne licznie reprezentowane bractwa to: Bractwo Najświętszego Sakramentu – 18405 osób oraz Bractwo Szkaplerza Karmelitańskiego gromadzące 14422 członków.

W roku 1928 bp Przeździecki skierował do diecezjan list w którym pisze o wielkiej roli udziału wiernych w życiu Kościoła. Podsumowując 10 lat funkcjonowania w diecezji stwierdził, że istnieje 175 Kół tercjarskich z 20271 członkami. Ponadto funkcjonuje jedno Koło Oblatów i Oblatek Św. Benedykta liczące 195 osób. Sodalicja Mariańska Córek Maryi powstała w 3 parafiach, Sodalicja Panien Św. Agnieszki w 1 parafii, Sodalicja Mariańskich

⁶³ Por. H. Przeździecki, *List pasterski...*, s. 228.

Kół w 11 szkołach średnich⁶⁴. Następnie stwierdził, że „Jeżeli policzymy należących do tercjarstwa, bractw i sodalicji otrzymamy liczbę przeszło 200 000 członków. Biorąc jednak pod uwagę, że niektóre osoby należą do kilku bractw zmniejszymy liczbę tę o połowę, t. j. do liczby należącej do Żywej Róży, to i wtedy otrzymamy potężną armię 100000 osób, czyliż co najmniej każdy siódmy diecezjanin należy do bractwa. Z taką armią można zawojować całą diecezję dla Chrystusa Pana, zawojować nie szablą i kulą. Lecz dobrym przykładem, modlitwą, pomocą okazywaną bliźnim. Aby to się stało, nie wystarczy, że czasami odmówią wskazane modlitwy, lecz potrzeba, aby bywali na zebraniach, aby coraz lepiej poznawali swe obowiązki”⁶⁵.

Natomiast w dwudziestolecie swojego pasterzowania w Diecezji Podlaskiej bp Przeździecki stwierdził, że w diecezji istnieje 25 bractw i 9 stowarzyszeń religijnych, do których należy 454509 wiernych obrządku łacińskiego i 111 obrządku bizantyjsko-słowiańskiego⁶⁶. Była to zdumiewająca liczba w diecezji licząca 775222 wiernych.

Szczególnym miejscem i przykładem dla innych miejscowości w rozwoju ruchów i stowarzyszeń było miasto Siedlce, gdzie działały organizacje dbające o zapewnienie pomocy społecznej: Wydział Opieki Społecznej Zarządu Miasta, Siedleckie Katolickie Stowarzyszenie Dobroczynności, Oddział Powiatowy Rady Głównej Opiekuńczej, Miejski Komitet Pomocy Dzieciom i Młodzieży, Towarzystwo Opieki nad Dziećmi „Gniazdo”, Sierociniec, Dom Starców, Patronat Opieki nad Więźniami, Komitet Więzienny, Towarzystwo Kasa Chorych⁶⁷. W I Liceum Ogólnokształcącym im. Bolesława Prusa w Siedlcach w latach 1923-1939 działały różne organizacje, komitety, kółka zainteresowań: Harcerstwo, Naczelna organizacja uczniowska, Samopomoc uczniowska, Liga obrony powietrznej i przeciw gazowej, Koło sportowe, Liga morska i kolonialna, Komitet pomocy dzieciom bezrobotnych, Sodalicja mariańska, Koło literackie, Koło dramatyczne. W końcu lipca 1939 r. dyrektor Gimnazjum i Liceum im. B. Prusa otrzymał telefon z Kuratorium o przygotowaniu budynku dla potrzeb wojska, chodziło

o powstanie szpitala polowego⁶⁸. W Siedlcach działało również od 1908 r. Polskie Towarzystwo Krajoznawcze, które składało się z następujących grup: sekcji popularyzowania wiadomości krajoznawczych, sekcji wycieczkowej, fotograficznej, ochrony osobliwości przyrody i dzieł sztuki, wydawnictwa. A od 1928 r. organizowało koło młodzieży szkolnej⁶⁹.

Z końcem września 1939 r. zarządzeniem okupanta niemieckiego wszystkie stowarzyszenia oprócz PCK, RGO i „Caritas” zostały zawieszono⁷⁰. Pomimo zaistniałej sytuacji liczne stowarzyszenia w tym Katolicki Związek Młodzieży Męskiej wydał odezwę, która wyrażała gotowość do walki w obronie granic Rzeczypospolitej: „Nie została ogłoszona mobilizacja wojskowa, a już dokonała się mobilizacja ducha. Bije dziś z narodu twarda nieugiętość, nieustępliwość, zdecydowanie. 140 tysięcy członków Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej czeka w pogotowiu”⁷¹. Takie i podobne inicjatywy łączyły osoby związane z kierownictwem administracji państwowej i Kościoła katolickiego.

⁶⁴ Por. H. Przeździecki, *List pasterski...*, s. 228-229.

⁶⁵ Tamże, s. 228-229.

⁶⁶ Por. H. Przeździecki, *Na dwudziestolecie objęcia rządów w Diecezji Siedleckiej*, w: *Listy pasterskie i przemówienia*, t. 2: 1929-1939, Poznań 1928, s. 391-393.

⁶⁷ Por. P. Matusak, A. Winter, *Siedlce 1918 - 1939...*, s. 88.

⁶⁸ Por. L. Koper, *75 lat I Liceum Ogólnokształcącego im. B. Prusa w Siedlcach 1923 - 1998*, Siedlce 1998, s. 22-27.

⁶⁹ Por. B. Kozaczyńska, *Polskie Towarzystwo Krajoznawcze w Siedlcach w latach 1908 - 1939*, „Szkice Podlaskie”, Siedlce 2001, z. 9, s. 172-182.

⁷⁰ Por. ADS, *Akcja Katolicka, Akta ogólne*, Lit. A., Dział III, Nr porz. 2e, t. V, k. 132.

⁷¹ Por. *Katolicki Związek Młodzieży Męskiej na straży granic Rzeczypospolitej*, „WDP”, 1939, nr 5, s. 165.